

ПЛАН ЗАНЯТТЯ № 9

Вид заняття: лекція.

Тип заняття: інформаційна.

Тема: Основи філософського вчення про розвиток.

Мета заняття навчальна: охарактеризувати діалектику як вчення про розвиток;

виховна: виховувати студентів у дусі гармонійного поєднання національних і загальнолюдських цінностей;

розвивальна: сприяти розвитку у студентів вміння використовувати у конкретних випадках основні ознаки наукового та філософського визнання реального існування чогось.

Методи: бесіда, лекція.

Матеріально-технічне забезпечення: зошити, підручники, дошка.

Література: основна:

1. Аблєєв С. Філософія в схемах і таблицях. – М., Вища школа, 2004.
2. Андрущенко В. Історія соціальної філософії. – К., Тандем, 2000.
3. Арутюнов В. Філософія (навч-метод. посібник для самостійного вивчення). – К., КНЕУ, 2001.
4. Бичко І. Філософія: курс лекцій. – К., 2003.
5. Бичко А. Історія філософії. Підручник. – К., Либідь, 2001.
6. Бойченко І. Філософія історії. – К., 2000.
7. Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К., 1999.
8. Огнев'юк В., Утюж І. Філософія. Історія філософії. – К.: Грамота, 2010.

Додаткова:

1. Горlach М. Філософія: підручник. – Харків, 2000.
2. Горський В. Історія української філософії. Навч. посіб. – К., 2001.
3. Єрмоленко Є. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К., 1999.
4. Надольний І. Філософія: посібник. – К., 2004.

5. Петрушенко В. Основи філософських знань. Посібник. – К., Новий світ, 2003.
6. Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002.
7. Щерба С. Філософія: короткий виклад. Навчальний посібник. – К., Кондор, 2004.

Структура заняття

I. Організаційна частина.

II. Актуалізація опорних знань. (3 хв.)

При роботі з означеною темою студентам треба звернути увагу на те, що діалектика – це спосіб філософствування, оснований на всезагальних принципах зв'язку та розвитку, теорія і метод філософської рефлексії, які дають змогу суб'єкту філософії розглядати і пояснювати універсальні зв'язки світу, людського мислення, суспільного існування та культури через взаємозв'язок, взаємодію, боротьбу і єдність протилежних начал, аспектів, сторін буття, що саморозвивається.

III. Повідомлення теми, формування мети та основних завдань. (3 хв.)

IV. Мотивація навчальної діяльності. (4 хв.)

1. Спробуйте дати визначення поняттю «метафізика».
2. Які способи розвитку вам відомі?
3. Яке значення розвитку в нашому житті?

V. План заняття.

1. Діалектика і метафізика. (15 хв.)

Діалектика, перш за все, є теорією, тобто формою наукової діяльності суспільно-розвинутої людини, яка спрямована на отримання знань про природну та соціальну дійсність і разом з практикою складає сукупну діяльність суспільства.

З точки зору діалектиків, все тече, все змінюється. Метафізики ж твердять, що явища незмінні у своїй сутності. Діалектична концепція розвитку полягає в тому, що розпиток тлумачиться як боротьба

протилежностей, стрибкоподібний перехід кількості у якість і навпаки та як рух за спіраллю. Метафізики сприймають розвиток як результат божественного першопоштовху, як збільшення або зменшення, тобто як чисто кількісний процес та як рух по замкненому колу.

Існують дві різні тенденції розвитку:

- 1) висхідна, прогресивна, перехід від простого до складного;
- 2) низхідна, спадна, регресивна, перехід від складного до простого. З цього визначення категорії розвитку виходить, що розвиток багатший за своїм конкретним змістом, ніж рух, хоч рух за своїм обсягом значно ширший від розвитку. Будь-який розвиток є рух, тобто зміни взагалі, але не всякий рух є розвиток, оскільки у природі має місце і такий рух, який не є ні прогресивним, ні регресивним, як це характерно для механічного руху, простого пересування, переміщення тіл.

Діалектичний розвиток являє собою не просто зміну одних станів матеріальної системи на інші, не просто зміни їх кількісних характеристик, а якісні зміни, структурну перебудову системи, що розвивається. Діалектичний розвиток є спрямованим процесом, змін, що передбачає певну послідовність проходження системою специфічних для неї ступенів. Діалектичний розвиток є не тільки спрямованим, але й незворотним процесом, тобто реальні предмети, явища, що змінюються у просторі і часі, виявляються неповторними у своїх індивідуальних рисах. Важливим моментом розвитку є й те, що він являє собою внутрішню за своїм джерелом зміну матеріальних об'єктів, тобто діалектика тлумачить розвиток як саморозвиток, що здійснюється з причин, закладених у самих матеріальних об'єктах.

2. Детермініційні зв'язки між категоріями діалектики. (15 хв.)

Сутність – явище. Будь-якому розвитку властива взаємодія сутності і явища. Категорія сутності відображає внутрішні, глибинні, стійкі і необхідні зв'язки й відносини предмета, явища чи процесу, які визначають їх природу. Категорія явища відображає зовнішні, більш рухливі, видимі, змінювані характеристики предметів. У сутності переважає необхідне і загальне, в

явищі – випадкове й одиничне. Явище і сутність – діалектично пов'язані між собою протилежності. Вони не збігаються одне з одним. Інколи це проявляється досить чітко: зовнішні, поверхові риси предмета, явища чи процесу можуть маскувати, перекручувати їх сутність. Так, міраж – це явище, що виникає внаслідок викривлення променів світла атмосферою.

Причина – наслідок. Основну роль у філософському пізнанні відіграє принцип детермінізму. Цей принцип відображає той факт, що всі процеси в світі детерміновані, тобто виникають, розвиваються і зникають закономірно, внаслідок певних причин, обумовлені ними. Причина – це таке явище, яке породжує інше або зумовлює в ньому певні зміни.

Необхідність – випадковість. Всі явища в світі взаємопов'язані, взаємообумовлені. Категорії необхідності і випадковості відображають певні аспекти цього взаємозв'язку. Необхідність – це обумовлений зв'язок явищ, за якого поява «події – причини» неминуче викликає певне «явище – наслідок». Випадковість – це такий зв'язок причини і наслідку, за якого причинність допускає реалізацію будь-якого наслідку із багатьох можливих альтернатив. При цьому, який саме конкретний варіант зв'язку здійсниться, залежить від збігу обставин, від умов, яких не можна точно передбачити і вирахувати.

Можливість – дійсність. Можливість і дійсність – це два послідовних ступені, етапи становлення і розвитку явища, його рух від причини до наслідку в природі, суспільстві та мисленні. Категорія можливість відображає об'єктивні, необхідні умови і тенденції виникнення і розвитку предмета, явища. Категорія дійсності виражає ступінь і форму реалізації можливого. Дійсність є конкретно існуючою формою предмета. Направленість об'єктивного розвитку в світі виключає будь-який варіант крім руху від можливого до дійсного. Сьогодення диктує людству два варіанти можливої майбутньої дійсності: або воно сформує таку технологію свого розвитку, за якої буде успішно функціонувати в гармонії з природою, або загине внаслідок глобальної екологічної катастрофи.

3. «Зміст» і «форма» – поняття діалектичні.

(20 хв.)

Філософські категорії, що відображають взаємозв'язок двох сторін: природної і соціальної реальності певним чином впорядкованої сукупності елементів і процесів, створюючих предмет і явища, тобто змісту, і способи його існування і вираження цього змісту, його різних модифікацій, тобто форма.

Взаємовідношення змісту і форми типовий випадок взаємовідношення діалектичних протилежностей, що характеризують як єдністю змісту і форми, так і протиріччями і конфліктами між ними. Єдність змісту і форми відносна, перехідна, в ході розвитку неминуче виникають конфлікти і протиріччя між ними. У результаті з'являється невідповідність між змістом і формою, яке зрештою дозволяється скиненням старою і виникненням нової форми. Виникнення, розвиток подолання протиріч між змістом і формою, боротьба змісту і форми важливий компонент діалектичної теорії розвитку.

Поняття форми в філософії Арістотеля мислилось і застосовувалось в постійному співвідношенні з протилежним поняттям, яке означало те, що підлягає оформленню, упорядкуванню. Арістотель «антиподом» форми мислив матерію, Гегель – зміст. Форма, починаючи з Арістотеля, розумілась як організуючий фактор буття. Оформленість протиставлялася безформеному та пов'язувалась з організованістю, стійкістю, упорядкованістю. Арістотелю форма уявлялась активною силою, яка організовує пасивну матерію. За Арістотелем, буття стає доступним раціональному пізнанню, тому що воно оформлене, організоване.

Гегель також пов'язував з поняттям форми визначеність предмета. Категорії форми і змісту були призначені у Гегеля для досягнення різноманітності буття. Він обґрунтував нерозривний діалектичний зв'язок форми і змісту. Думки Гегеля про діалектичну єдність, взаємодію форми і змісту, про гнучкість, відносності цих понять ввійшли і в навчання матеріалістичної діалектики.

Під змістом розуміють сукупність різних елементів та їх взаємодій, які визначають основний тип, характер того чи іншого предмета, явища, процесу. Форма – принцип упорядкованості, спосіб існування того чи іншого змісту.

«Зміст» і «форма» – поняття діалектичні. Вони виражають різні, але нерозривно пов'язані аспекти одного і того ж предмета: зміст оформлений, а форма змістовна, як пояснював Гегель. Маркс і Енгельс після Гегеля мислили форму не просто як щось зовнішнє, поверхнєве, але і як фактор внутрішньої організації того чи іншого явища, процесу. Варіанти динамічних співвідношень форми і змісту різноманітні.

VI. Підведення підсумків. (3 хв.)

Діалектика – це єдина логічна теорія, яка з допомогою своїх категорій дає точне уявлення про рух, зміну, розкриває взаємозв'язок речей в об'єктивній дійсності. Тому категорії діалектики рухливі, біжучі, вирізняються гнучкістю, взаємопереходами. Скажімо, кількість переходить у якість, а якість переходить у кількість; можливість стає дійсністю, дійсність же є основою для нових можливостей; причина переходить у наслідок, наслідок може бути причиною для іншого явища, пов'язаного з ним; зміст визначається формою, але форма може бути змістом для іншого процесу і т.д.

VII. Завдання для самостійної роботи. (2 хв.)

Герасимчук А., Тимошенко З. Курс лекцій з філософії. – К., 1999, с. 37 – 45.

VIII. Перевірка домашнього завдання. (25 хв.)

1. Схарактеризуйте релігієзнавство як явище духовної культури.
2. Що є предметом релігієзнавства?
3. Які елементи входять до структури релігієзнавства?
4. В чому заключається сутність релігії?
5. Які основні складові релігії ви можете назвати?
6. Розкрийте історичний характер релігій.

7. Охарактеризуйте поняття: магія, фетишизм, анімізм, тотемізм, землеробські культи, шаманізм.
8. Назвіть основні риси магії, фетишизму, анімізму, тотемізму, землеробських культів та шаманізму.